

KELOĞLAN MASALLARINDA ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNE YÖNELİK İLETİLER

Kelime ERDAL*

Geliş Tarihi: Kasım, 2016

Kabul Tarihi: Aralık, 2016

Öz

Çocuk ruhunu besleyip zenginleştirirken, gerçeği dolaylı yoldan anlatan ve çocuğu geleceğe hazırlayan masallar, çocuksu duyarlılığı en iyi yansıtan edebi ürünlerdir. Masalların çocuklara okutulması ve bunlardan yararlanılarak yaratıcı düşüncenin geliştirilmesi, sorunlara değişik yaklaşımlar getirilmesi insanlığın geleceği açısından da önemli bir kazançtır.

Keloğlan masallarındaki Keloğlan tiplmesi, aslında saf gibi görünen fakat insanlara birçok ders veren, zaman zaman halk felsefecisi olarak algılayabileceğimiz tutum ve davranışlar içinde bulunur. Keloğlan masalları aracılığıyla çocuklara bir anda kolayca elde edilen servetin kalıcı olmadığı, hile ve tembelliğin kesinlikle bırakılması gerektiği anlatılabilir. Dirlik düzenlik ve barıştan yana olmanın, sevginin, iyiliğin, hoşgörünün insanlığı mutluluğa götüreceği, yalancının mumunun yatsıya kadar yanacağı, alın teri ile elde edilen her şeyin gerçek zenginliğimiz olacağı vurgulanabilir. Keloğlan masallarından seçilecek eğitici ve öğüt verici metinler, yeniden düzenlenerek çocuk edebiyatı malzemesi olarak kullanılabilir.

Araştırmada, Keloğlan masallarından seçilen örnek metinler çocuklara verdiği dersler açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular doğrultusunda sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Keloğlan Masalları, çocuğun dünyası, masal, eğitim.

THE VALUES FOR CHILDREN EDUCATION IN KELOĞLAN TALES

Abstract

Tales, which enrich the children's imagination, tells the truth indirectly and prepares the children for future, are the best literary products that reflects the infant sensitivity. Making children read tales and developing creative thinking by benefiting from this, having different approaches towards problems are important benefits in terms of human future.

In Keloğlan tales, the Keloğlan typing is a person who teaches lesson though he seems to be refined, has the behaviors that can be sometimes understood as the folk philosopher. Through the agency of Keloğlan tales, it can be told to children that reaching a fortune easily is not permanent, and trick and laziness should absolutely be left. It can be emphasize that peace, harmony, love, charity and tolerance can take humanity to happiness; liar is not believed when he tells the truth; and the real richness is turning an honest penny.

In this research, example texts chosen among Keloğlan tales are studied due to the lesson they give to children and results are inferred related to it.

Keywords: Keloğlan Tales, child's world, tale, education.

* Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, kelime@uludag.edu.tr.

Giriş

Çocuklar gelişim aşamasında özgür ve yaratıcı olmak isterler. Bu özgürlük ve yaratıcılık çocuğun doğasında vardır. Çocuğun karakteristik yapısında var olan bu güdü, masallarla desteklendiğinde çocuksu duyarlılık hayata geçirilmiş olur. Masallar, bir yandan çocukların hayal dünyasını zenginleştirirken, diğer yandan onları geleceğe hazırlar. Şimşek'in ifadesiyle: "Masallar taşıdıkları sembolik unsurlardan ayıklandığında ortaya gerçek hayat çıkar. Geleceğe yönelik çocuk dikkati, masalarda, aradığı hayal dünyasını bulur" (Şimşek, 2002: 79). Özellikle küçük yaşlardaki çocuklar masalın büyüdü dünyasına kolaylıkla girmekte, olağanüstü durumları sorgulamadan kabullenmektedirler:

"Masalarda iyi-kötü, doğru-yanlış, haklı-haksız, adalet-zulüm, alçakgönüllülük-kibir... karşıt kavramları temsil eden kahramanların mücadelesi vardır. Ulaşılmaması güç hedefler, bu hedeflere ulaşma iradesi, gücün sınanması, aklın test edilmesi ve liyakat kazanma gibi özellikler işlenir. Kimi zaman mahallî öğelerle zenginleşirler. Böylece masalın anlatıldığı kültür ve medeniyet dairesinin millî özellikleri ve karakteristiği de masalın dünyasına girer" (Şimşek, 2002: 60). Buradan yola çıkıldığında, masalların çocuklara millî değerler aşılama da önemli roller üstlenebileceği söylenebilir.

Masalarda sınırsız bir hayal gücü ve bu hayal gücüyle oluşturulan olağanüstü bir dünyaya rastlanabilir:

"Masallarla dünyayı, hatta evreni yeniden düşünebilir ve şekillendirebiliriz. Böyle sınırsız bir özgürlük alanı oluşturan masalların çocuklarımıza okutulması ve bunlardan yararlanarak yaratıcı düşüncelerini geliştirmeleri ve sorunlara değişik yaklaşımlar getirmeleri, insanlığın geleceği için önemli bir kazanç olabilir" (Güleryüz, 2006: 198). Çocukların duyu ve hayal dünyalarını besleyen masallar, iyilik, doğruluk, çalışkanlık, söz dinleme, saygılı olma... kişilik özelliklerini de model olarak sunmalıdır. Masalarda olumlu tiplere yer verilmeli, çocuklara aratıcı ve yenilikçi düşünceler sunulmalıdır.

Masallar sosyal fayda açısından da değerlendirilebilir: "Masal bugün roman, hikâye, tiyatro ve sinema gibi vakit geçirici bir türdür. Bu yapısı da kuşkusuz belli bir toplumsal işlevi yerine getirmesini önlemez: Öğretir, eğitir ve özellikle tanıklık eder, bilgi verir" (Boratav, 1991: 276). Çocuk, masal aracılığıyla eğlenerek öğrendiği için kalıcı ve etkili öğrenme de sağlanabilir.

Masalların ortaya çıkış sebebi sadece çocuklara faydalı olmak mıdır? Masal sadece çocukların eğlenmesi ve onların eğitilmesi amacıyla ortaya konulan bir edebiyat ürünü müdür? Masallar başlangıçta çocuk için anlatılan bir tür değildir ve bu yüzden eğer çocuğun düzeyine uyarlanmamışsa çocukların anlayamayacağı kadar karmaşık olabilir: "Masal dünyasının kapısını

aralayanlar bilirler; öyle masallarımız vardır ki çocukların onları anlamaları pek de kolay olmayacaktır. Belki belirli masalların, özellikle hayvan masallarının dinleyicilerini çocuklar olarak kabul edebiliriz, aksi takdirde çocukları içinden çıkılmaz olaylarla karşı karşıya bırakabiliriz” (Sakaoğlu, 1999: 2). Çocuğa masal okumanın ya da anlatmanın doğru olup olmadığı tartışılan bir konudur. Bazıları masalları çocuk için zararlı bulurken, bazılarına göre masal, çocuğun dünyasında vazgeçilmez bir yere sahiptir. Masalın çocuğa okutulmasına ya da anlatılmasına karşı çıkanlardan N. Boileau ve J. J. Rousseau, masalın çocuğu hayatın gerçeklerinden uzaklaştırdığını, yanlış inançlara sürüklediğini, doğru ve mantıklı düşünme alışkanlığının gelişmesini engellediğini iddia ederler: “Bununla birlikte, birtakım eğitimciler ve yazarlar da çocuklara masal okunması veya okutturulmasından yana görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Anatole France, “insanı hayvandan ayıran tebessümden ziyade hayaldir. İnsanın hayvana üstünlüğünü de sağlayan hayaldir” sözleriyle, çocuklar yalnız öğretici nitelikte kitaplar verilmesini isteyenler karşısında yer almıştır” (Oğuzkan, 2001: 24). Hayal gücünün besleyicisi olan masalları çocukların dünyasından çıkarmaktansa, masalları çocuklar için uygun hâle getirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Boratav’a göre masallarda kahramanın fakir, avamdan bir şahıs olması, onun zalim zenginlere karşı isyan etmesi, çoğunlukla zekâsı sayesinde başarılı olması, yeni masallarımızda kullanılan genel bir motiftir: Çünkü biz, iptidai cemiyetlerde avam, havas diye ayrılık görmeyiz. Daha yeni masallarda bu vasfın başlıca miyarını masalda “kahramanın fakir, avamdan bir şahıs olması, onun zalim zenginlere karşı isyan etmesi, ekseri zekâsı sayesinde galebe çalması” umumî motifi teşkil eder” (Boratav, 1991: 274). Bu masallarda, halkın arzularının ve özlemlerinin hayata geçirildiği söylenebilir.

Masallar, bir yandan okuyucularının önüne hayal dünyasının güzelliklerini sunarken diğer yandan da gizemli bir semboller dünyasının kapılarını açar: “Masallarda genellikle padişahların cezalandırıldığını görürüz; boşuna mı sanıyorsunuz. Arkasız, güçsüz bir Keloğlan’ın kimlere pabucu ters giydirdiğini hatırlayınız. Kırk katırla kırk satır sadece bir sonuç değil, bir kötülüğün hatırlatılmasıdır” (Sakaoğlu, 1999: 73). Masallarda her ne kadar hayal dünyası ön planda olsa da arka planda gerçek hayata uyarlanacak dersler ve mesajlar yer almaktadır: “Masalda; yasak bağdan nar yediği için kurbağaya dönen çocuğa kurallara uyma, yalan söylediği için taş kesilen adama dürüstlük öğretilir. Bunun gibi insanları iyi ahlaka, dürüstlüğe ve iyiliğe yönlendiren pek çok kavram, söz ve motifin masallarda yer aldığını görürüz” (Aslan, 2008: 270). Çocuğa uyarlanan her masalın çocuğun eğitimine katkıda bulunabileceği, çocuğu eğlendirirken eğiteceği unutulmamalıdır.

Keloğlan Masallarının Eğiticiği

Masallar olağanüstü edebiyat ürünleri olsalar da orada gerçek hayata dair göndermeler de yer alır. Keloğlan, bazı masalarda fakir ve umutsuz insanların hayatından kesitler sunar. Halk, Keloğlan'a yaşadığını ve kimi zaman da yaşamak istediğini katmıştır: “Dünyanın mutluluklarından yoksun kişilerin alinyazılarını yenme çabasını, masalarda Keloğlan üzerine almıştır. O, çoğu kez fakir ve dul bir kadının oğludur. Çevresinde küçümsenir, itilir kakılır. Tembelcedir ama zekidir, beceriklidir, kurnazdır. Masalarda Keloğlan'ın en belirgin işi; kötülerle, güçlülerle savaşmak ve sonunda en umulmayacak başarıya ulaşmaktır” (Çakmak Güleç vd., 2005: 44). Keloğlan, kendisinden beklenmeyen bu başarıya kurnazlığı yanında, olağanüstü güçler ele geçirerek de ulaşır.

Keloğlan masaları aracılığıyla çocuklara hayata dair olumlu mesajlar da verilebilir:

“Keloğlan'ın günlük hayatını işlerken, bir anda kolayca elde edilen servetin kalıcı olmadığını, aldatma işlerinin, tembelliğin kesinlikle bırakılması gerektiğini anlatmaya çalıştım. Dirlik düzenlik ve barıştan yana olmanın; sevginin, iyiliğin, hoşgörünün insanları mutluluğa götüreceğini masalların akışı içinde vermek istedim. “Yalancının mumu yatsıya kadar” gerçeğinin unutulmaması gerektiğini anlatmaya çalıştım” (Erdem, 1986: 4). Özellikle çocuklara uyarlanmayan Keloğlan masalarında Keloğlan olumlu çizilmemişse, çocuklara Keloğlan'ın yanlış davranışları sorulmalı, doğrunun nasıl olması gerektiği özenle vurgulanmalıdır. Çünkü: “Keloğlan ideal bir kahraman tipi değildir. Zaman zaman kötülükler yapmaya kalkışır. Bazen kötü niyetli ve kötü yüreklidir. Törelere ve genel ahlak kurallarına uymaz. Ancak sonunda doğru yolu bulur. Haksızlıklara karşı sinsi ve zekice bir direniş gösterir. Kurnazlık, beceri ve hile ile iş bitirir” (Aslan, 2008: 271). Çocuklara herkesin hata yapabileceği, bu hataların farkına varmanın ve doğru davranışa ulaşmanın önemi anlatılabilir.

Masalların çoğunun çocuklar için yazılmadığı gerçeği unutulmamalı ve kültürümüzün önemli bir bölümünü oluşturan bu masallar çocuklar için yeniden yazılmalıdır:

“Keloğlan masallarındaki Keloğlan tiplmesi, aslında saf gibi görünen fakat insanlara birçok ders veren, zaman zaman halk felsefeci olarak algılayabileceğimiz tutum ve davranışlar içinde bulunur. Bilmiyormuş gibi görünerek çok önemli öğütler verir. Bu tarz anlatım, geleneksel halk söyleyişinde oldukça fazladır. Bunlardan seçilecek eğitici ve öğüt verici metinler yeniden düzenlenerek çocuk edebiyatı malzemesi olarak kullanılabilir” (Yalçın ve Aytaş, 2003: 68).

Çocukların sevdiği masal kahramanlarından biri olan Keloğlan, çocuklara her zaman doğru mesajlar mı iletmektedir? Bu masalların çocuklara iletildiği mesajlar çocuğun dünyasında

değerler karmaşasına yol açar mı? Örneğin Keloğlan'ın kurnazlığı ve kıvrak zekâsı duruma göre işten kaytarma olarak da algılanabilir mi? Araştırmada, bu sorulara masal örneklerinden yola çıkılarak cevaplar aranmış ve Keloğlan masallarının çocuklara ilettiği mesajlarla ilgili sonuçlara varılmaya çalışılmıştır.

Keloğlan masallarına, çocuklara kazandırılacak olumlu davranışlar ve ahlaki iletiler açısından bakıldığında şu başlıklar öne çıkmaktadır:

1. Hak Arama: Keloğlan, masalların çoğunda tembel, söz dinlemez, hileci ve yalancı olarak anlatılsa da bazı masalarda çalışkan, yufka yürekli ve sonuna dek hakkını arayan biridir:

“Öteki masalarda gördüğümüz kahraman tiplerinin, inanmış, kaderlerine razı, daha doğrusu törelere bağlı ve kurulu düzenin yasalarına boyun eğen kişiliklerine karşı, bu masaldaki kahramanın savaştan, etkin karakterinin göze çaracak kadar belirli olduğunu görüyoruz. Bu dünyanın haksızlıklarına karşı alttan ve derinlerden gelen sinsî ve kinle karışmış bir saldırı ya da bir direnme gereksinmesi, Keloğlan masallarının bütün örneklerinde ortak olarak bulabildiğimiz, önde gelen temel öğedir” (Alangu, 1968: 461).

“Keloğlan Yedi Kat Yerin Altında” (Tezel, 2001: 314) masalında Keloğlan, padişahın üç oğlunun en küçüğüdür. Korkusuz ve kahraman bir tip olan Keloğlan, herkesin yaka silktiği devi öldürerek halkı rahatlatır. Masalda, Keloğlan'ın sevdiği kızı beğenen kardeşleri, o kızla evlenebilmek için Keloğlan'ı ölüme terk ederler. Ancak Keloğlan başına gelen tüm belalardan kurtulur ve kardeşlerini öldürüp sevdiği kızla evlenir, anne ve babasıyla mutlu yaşar. Masalda uyanık bir tip olarak çizilen Keloğlan, kuyuda karşısına çıkan kızlardan en güzelini kendisine ayırır. Keloğlan, bu masalda karşılıksız iyilik yapan tok gözlü biri olarak çıkar karşımıza. İyilik gördüğünde teşekkür etmesi de olumlu bir davranıştır. Masalda, Keloğlan'ın ve kardeşlerinin birbirlerine bu kadar canice yaklaşmaları eleştirilebilir.

Keloğlan ile Anası adlı kitapta ise Keloğlan masalları başlık verilmeden bölümler hâlinde anlatılır. Bu masalların çoğu, başka kitaplarda farklı ifadelerle anlatılmış olan masallardır. Kitapta yer alan bazı masalarda Keloğlan haksızlığa uğrar ve ona haksızlık edenlere ders verilir. Ava çıkıp kırk tane kuş vuran Keloğlan'ın avladığı kuşlara haramiler el koyar. Bir hamamcı, bu davranışın yanlış olduğunu haramilere anlatır: “Kötülükle, yol kesip kervan kaldırmakla bu işler yürümez. Herkes için alın teri göz nuru demişler” (Erdem, 1986: 79). Keloğlan, hile ile haramileri yola getirir. Masalın sonunda haramiler yaptıkları kötülüklerden dolayı pişmanlık duyarlar. Keloğlan ise işine hile katmadan, kimseye kötülük yapmadan, çalışkan olmaya karar verir.

“Hamamcı ile Keloğlan” adlı masalda, tavuklarının yumurtalarını satarak kazandığı para ile hayatını devam ettiren Keloğlan, tavuklar yumurtlamayınca birini satmaya karar verir. Tavuğu satın alan adam, bunun karşılığında Keloğlan’a para vermez, eve gidince de tavuğu kesip pişirir. Tavuğunun parasını alamayan Keloğlan, adamı takip eder ve piştikten sonra tavuğunu ve adamın evindeki yemekleri kendi evine götürür, annesi ile afiyetle yer. Keloğlan’ın annesi oğlunun başından geçenleri öğrenir ama olumlu ya da olumsuz bir değerlendirme yapmaz. Keloğlan, genelde kötülük gördüğü kişiye kötülük yapar, kendisini aldatmaya çalışanlara tuzak kurar. Masalda Keloğlan hırsızlık da yapar: “Zavallı hamamcı aşağıda inleyedursun, Keloğlan yukarı çıkarak evin her tarafını karıştırmaya başlamış. Pahada ağır, yükte hafif, altına ve gümüşe dair ne varsa hepsini almış, doğruca evine gitmiş” (Tezel, 2001: 331). Keloğlan, kendisine karşı kurulan tuzakları başarı ile atlatır. Eve getirdiği deveyi kesip kavurma yapan Keloğlan’ın, annesine bu deveyi nereden aldığına dair bir açıklama yapmaması ve annesinin de bunu sorgulamaması dikkat çekicidir. Hile ile her zorluğun üstesinden gelen Keloğlan, sonunda padişahın ortanca kızı ile evlenir, annesini de yanına alıp mutlu yaşar. Masal, bir ders ile biter: “Düzenle düzencinin elinden kurtuluş olmaz” (Tezel, 2001: 336).

Keloğlan ile Anası adlı kitapta, sihirli tokmağı eline alan Keloğlan, adalet dağıtıcısı haline gelir. Bundan böyle hak yiyenler, kötü yola sapanlar, fakir malına el uzatanlar ondan korkacaklardır. Keloğlan zaman zaman böbürlenmeyi, yüksekte bakmayı da sever. Annesi onun kendine çok güvenmesinden ve herkese yüksekte bakmasından şikâyetçidir: “Ne var diye sevineceksin, ne yok diye yerineceksin. İyi niyetini, alın terini ortaya koyup çalışacaksın” (Erdem, 1986: 23). Keloğlan’ın annesinin bu sözleri doğrudan Keloğlan’a söylenmiş olsa da masalı okuyan ya da dinleyen çocuklar, kendileri için gerekli dersleri çıkarabilirler. Sonuna kadar hakkını arama, asla pes etmeme çocuklara verilecek önemli mesajlardır.

2. İyilik, Kahramanlık: İyilik ve cesaret, gerektiğinde kahramanca davranma, çocuklar açısından önemli iletilerdir. Masalarda haklı olanın bir gün hakkını alacağı, iyilerin iyilik, kötülerin kötülük bulacağı iletilerinin yer alması rastlantı değildir: “Bu ileti aynı zamanda bu masalları yaratan toplumun en büyük beklentisi, umudu, yaşama bakış açısıdır” (Helimoğlu Yavuz, 2002: 56). Bazı masalarda kötülük yapanların ceza almadan doğru yolu bulması da toplumun cezadan çok bağışlamadan yana olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Masalarda Keloğlan genellikle annesi ile yalnız yaşamakta, bazen Keloğlan’ın babasından bahsedilmekte, çok az masalda da kardeşi olduğu vurgulanmaktadır. Ziya Gökalp, “*Keloğlan*” (Gökalp, 1989: 131) adını verdiği masalında, iki kardeşi olan bir Keloğlan tipi çizer. Keloğlan’ın fakir babası, büyük oğlunu okutup bilim adamı yapmak ister. Küçük oğluna

dükkânı bırakacak olan babanın, ortanca oğlu Keloğlan'a verecek bir şeyi yoktur. Yedi yaşında çalışmaya başlayan Keloğlan, az para karşılığında hamallık, kahveci çıraklığı, aşçı yamaklığı ve satıcılık gibi işlerde çalışır. On iki yaşına kadar sıkıntı içinde yaşayan Keloğlan, bu yaştan sonra büyük işler yapıp ünlü olma isteğiyle evden ayrılır. Yolda, kendisi gibi talihini arayan üç genç ile tanışan Keloğlan, gençlerle birlikte yola devam eder. Bu masal, ayrıntılar dışında “Erlar Karısına Koca Olmağa Giden Keloğlan” (Boratav, 1969) masalına konu olarak benzemektedir. Sıkça yalan söyleyen ve hile yapan Keloğlan, bu masalda kendisine kötülük yapacak olan Dev karısını öldürerek kendisini ve arkadaşlarını kurtarır. Keloğlan'ın söylediği yalanlar bu masalda hayatını kurtarmıştır. Dev karısı onu tuzağa düşürmeye çalışır ancak Keloğlan zekâsı ve kurnazlığı sayesinde kurtulur. Üstelik tüm ülkeyi mahveden bir beladan kurtardığı için o ülkenin padişahı Keloğlan'a Dev karısının hazinelerini bağışlar. Dört arkadaş bu hazineyi aralarında paylaşır, birer konak satın alır ve dükkân açıp iş gücü sahibi olurlar. Keloğlan ve arkadaşlarının zengin olduktan sonra dükkân açıp çalışmaya devam etmeleri dikkat çekicidir. Böyle bir hazineye konan Keloğlan, masalların genelinde tembel hayatına geri döner ya da geleceği ile ilgili yorum yapılmaz. Masalı çocuklar için yeniden uyarlamak çok önemlidir. Bu masalda Ziya Gökalp, Dev karısını masalın başından itibaren kötü niyetli biri olarak çizmiş ve masalda Keloğlan'ın onu öldürmesini mantıklı bir sebebe bağlamıştır. Keloğlan onu öldürmese, kendisi Dev karısı tarafından öldürülecektir. Üstelik Keloğlan, Dev karısını öldürmekle hem arkadaşlarının hayatını kurtarmış hem de ülkeyi bir beladan kurtarmıştır. Masalın sonunda aldığı ödülü de hak eden Keloğlan gerçek bir kahraman sayılabilir. Benzer konuyu işleyen “Erlar Karısına Koca Olmağa Giden Keloğlan” adlı masalda ise Keloğlan, sırf kahraman olmak adına, kendisine iyi davranan Dev karısını gözünü kırpmadan öldürmüştür:

“Türk'teki zekâ gücünü Keloğlan kadar temsil eden başka bir masal kahramanı gösterilemez. Yoksul bir karı kocanın ya da yoksul bir kadıncağızın oğlu olarak görünen Keloğlan, küçüklüğüne rağmen yaşından ve boyundan, halinden ve tavrından hiç de umulmayan keskin bir zekânın yardımıyla zengin olabilir. Kötülük yapan kimseleri kolayca alt edebilir. Padişah da olsalar onlardan intikam alır. Adalet ve hakkaniyeti her zaman üstün kılar. Haksızlar, hırsızlar, zalimler, müstebitler, hatta devler, Keloğlan'ın aklı ve zekâsı karşısında her zaman yenilmeye mahkûmdurlar” (Tezel, 1968: 454-455).

Keloğlan ile Anası adlı kitabın bir bölümünde, Keloğlan yufka yürekli biri olarak anlatılır. Kanadı kırık bir kuş gördüğünde onu bırakıp yoluna devam edemeyen Keloğlan, kuşun yarasını sarar ve iyileştirir. Ayakları yanmış bir karıncayı eline alır, yuvasına taşır. Keloğlanın iyilikleri karşılıksız kalmaz, zor durumda kaldığında bu kuş ve karınca Keloğlan'ın yardımına koşar, onu zindandan kurtarır, saray güzelinin istediği yakut ve elması Keloğlan'a getirir.

Yapılan iyiliği unutmama, iyiliğe iyilikle karşılık verme, vefalı olma önemli ahlaki değerlerdir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara bu değerler aşılanmalıdır. “Tilki ile Çimenci Padişahının Oğlu” adlı masalda bir değirmende çırak olarak çalışan Keloğlan, kilerden unları çalan hırsız tilkiyi affeder. Tilki de ona iyilik yapmak ister. Padişaha Keloğlan’ı çimenci padişahının oğlu olarak tanıtır ve Keloğlan’ın padişahın kızı ile evlenmesine vesile olur.

“Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” adlı masalda Keloğlan, komşularının sürülerine çobanlık yaparak hayatını kazanır. Dağlarda sürü peşinde koşarak günlerini geçiren Keloğlan, bir gün annesine evlenmek istediğini söyler. Annesi, Keloğlanın iki kişiye zor yeten kazancının evlenince üç kişiye nasıl yeteceğini sorgular. Keloğlan ise son derece rahattır, ona göre her şeyin bir çaresi vardır ve o, sorunu ortaya çıktığında çözmekten yanadır. Evde kendisine yardımcı olacak bir gelin alma fikri, Keloğlan’ın annesine de cazip görünür. Ancak Keloğlan’ın padişahın kızı ile evlenmek istediğini duyunca annesi bunun imkânsızlığını vurgular. Kusuru olmayan, aslan gibi bir delikanlı olduğunu iddia eden Keloğlan’ın kendine güveni tamdır. Padişahın kızı için ondan uygun aday yoktur. Oğlunun kararlılığı karşısında annesi sarayın yolunu tutar. Padişah, Ali Cengiz oyununu öğrenmesi şartıyla kızını Keloğlan’a verecektir. Ali Cengiz adlı herkesçe tanınan bir adam vardır ve bu adam bildiği oyunları kırk günde Keloğlan’a öğretir. Keloğlan, Ali Cengiz’in kendisini öldürmek için kurduğu tuzaklardan, yine onun öğrettiği yöntemlerle kurtularak padişahın kızıyla evlenir. Keloğlan’ın köydeki fakir kızlar dururken hep padişahın kızı ile evlenme isteği taşıması “sınıf atlama isteği ve gözünün yükseklerde olması” (Cengiz, 2000: 613) olarak yorumlansa da, bu evlenme isteğini, okuyucuya verilmek istenen “*zoru başarma*” teması ile birleştirmek de mümkündür. Zira en zor ulaşılabilecek kız padişahın kızıdır ve masalda kahramanı zorlayacak bir kurguya ihtiyaç vardır. Keloğlan’ın kendine güvenmesi ve amacına ulaşmak için cesurca hareket etmesi çocuklara örnek kişilik özellikleri ve davranış tarzları olarak sunulabilir.

3. Saflık: Keloğlan bazı masalarda son derece uyanık bir tip olarak çizilirken, bazı masalarda her karşısına çıkan kişiye kayıtsız şartsız inanır ve güvenir: “Masallarımızdaki saf, temiz, bir o kadar da ince zekâlı insan motifi özgün bir motiftir. Bu motif iyi değerlendirildiği zaman çocukların eğitimine olumlu katkılarda bulunabilir. Çünkü burada her şeyi bilen bir insanın, bilmiyormuş gibi görünmesi ve ortaya çıkan durumlara getirdiği çözüm yatmaktadır” (Yalçın ve Aytaş, 2003: 68). Ancak etrafındaki herkese çok güvenen Keloğlan, hayatındaki başarısızlık ya da hayal kırıklıklarını biraz da bu sebeple yaşar. “*Keloğlan ile İhtiyar*” adlı masalda o, ilk kez gördüğü hamamcıya altın yumurtlayan tavuğunu emanet edecek kadar güvenir (Tezel, 2001).

“*Kül Kedisi*” adlı masalda çalışmak için yola çıkan Keloğlan, bir köyde rastladığı kadın ile annesini kıyaslar. Annesinin, kendisini bir dilim kuru ekmelele çalışmaya yollamasına içerleyen Keloğlan, bu kadının asla böyle bir şey yapmayacağını düşünür. Çok beğendiği ve güvendiği bu kadına Keloğlan, annesinin verdiği kuru ekmeği emanet eder. Kadın, bu ekmeği Keloğlan dönünceye kadar saklayacaktır. Ama kadın ekmeği yer. Masal boyunca Keloğlan hep insanlar hakkında ilk görüşte, karar verir ve tanımadan onlara güvenir, eşyalarını emanet eder ama hep hayal kırıklığına uğrar. Üstelik yaşadıklarından ders almaz Keloğlan. Sürekli aldatılsa da insanlara güvenmeye devam eder. Masalda, yetişkinlerin sözlerinde durmamaları ve emanete hıyanet etmeleri dikkat çekicidir. Keloğlan, evine eli bomboş döndüğü için annesi onu azarlar, küçümser, ona güvenmediğini ve inanmadığını vurgulayan sözler söyler: “A bayırın keli, ben sana ya bir işin kulpundan yapış ya da bir baltaya sap ol demedim mi?” (Güney, 1948: 57). Keloğlan yaptıklarına pişman olmuş, yaşadıklarından dersler çıkarmıştır. Artık daha dikkatli olacak, herkese güvenmeyecek, malını kimseye emanet etmeyecektir: “Gayri ne tuz ne ekmeğini yedirir ele; ne elin yününü, yumağını verir yelee; hele kilimi keçeyi suya vermek şöyle dursun, bir daha yanılıp, şaşıp da her oyuna gelmez öyle...” (Güney, 1948: 58).

“*Keloğlan Hindistan Yolunda*” adlı masalda da Keloğlan her söze inanan, ilk kez karşılaştığı kişiye bile güvenen biri olarak çizilmiştir. Yolda karşılaştığı ve hiç tanımadığı tüccar ona Hindistan’a gidip çok para kazanmayı önerdiğinde hiç düşünmeden ve sorgulamadan kabul eder.

Keloğlan’ın insanlara bu kadar çabuk güvenmesi kadar, insanların genellikle onun güvenini boşa çıkarmaları da sorgulanmalıdır.

4. Yalan, Hile, Sözünde Durmama: Genellikle çirkin ve cüssesi küçük biri olarak tasvir edilen Keloğlan, çoğu zaman hor görülüp haksızlığa uğrasa da mücadele eder: “Zekâsı ve kurnazlığı sayesinde kendini ezmek veya yok etmek isteyenleri alt eder ve onlardan intikamını alır. Aklına koyduğunu mutlaka yapar” (Sınar Çılgın, 2007: 98). “*Keloğlan Ölüyü Diriltiyor*” masalında, çiftçilik yaparak hayatını devam ettiren Keloğlan, parasız kalınca eşeğini satmaya karar verir. Pazarda, eşeği Keloğlan’dan ucuza almak isteyen uyanıklar vardır ve bu adamlar, Keloğlan’ı kandıramayınca eşeğin değerini düşürmek için gizlice kuyruğunu keserler. Masalda son derece uyanık ve hileci bir kişi olarak çizilen Keloğlan bu adamlardan öç alacaktır. Eşeğinin arpa yiyip gümüş lira yaptığını söyleyerek eşeğini hileci adamlara satan Keloğlan, bu adamlarla gireceği pek çok alışverişten zekâsı ve hilebazlığı ile kazançlı çıkar. Masalın sonunda, Keloğlan’ı kandırmaya çalışan iki adam da ölür. Masalda Keloğlan pek çok hile yapar ama ilk kötülük hamlesini o yapmadığı ve art niyetli adamları cezalandırdığı için Keloğlan’ın davranışları bir çeşit kendini savunma olarak yorumlanabilir. Üstelik bu adamlar da en az

Keloğlan kadar kurnazdırlar. Böylece, kimi masalda “kötülük yapanın kötülük bulacağı” iletisi verilirken, kimi masallar da “oyunun kuralına göre oynanmasının” gereğine vurgu yapar (Helimoğlu Yavuz, 2002: 85). Masalda Keloğlan’ın her davranışı planlıdır ve bu yüzden başarılı olur. İnsan hayatında planlı hareket etme, düşünerek adım atma önemlidir.

“*Dev ile Keloğlan*” masalında otuz dokuz kardeşi olan Keloğlan, yetmişlik babasının kırkinci çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası, artık yaşı çok ilerlediği için çocuklarını toplar ve evin geçimini onların üzerine bıraktığını söyler. Bu çocuklar içinde en cesuru Keloğlan’dır ve Keloğlan para kazanmak için sürekli hile yapar. Akıllı her türlü hileye çalışan Keloğlan, bu sayede herkese korku salan devi bile öldürür. Keloğlan’ın başarısını “*akılının her türlü hileye çalışması*”na bağlamak çocuk eğitimi açısından doğru bir yaklaşım değildir.

“Çocuk edebiyatı öğretiminde, incelenen yapıtta, kahramanın içinde yaşadığı toplumsal ve kültürel çevrenin niteliğini sınavabilmek için aşağıdaki sorulardan yararlanılabilir:

“Kahraman, toplumsal çevre ile yaşadığı çatışmaları çözümlemede hangi yöntem ya da yöntemleri kullanıyor? Bu yöntem ya da yöntemlerle çatışmaları çözümede başarılı olabiliyor mu? vb.” (Sever, 2007: 52). Bu soruları Keloğlan masallarını okuduktan sonra cevaplayan çocuklar, Keloğlan’ın genellikle hile ve aldatmaya başvurduğunu söyleyebilirler mi? Daha da önemlisi, Keloğlan çocuklar için örnek bir kahramansa, çocuklar hile ve aldatmanın normal bir sorun çözme yaklaşımı olduğunu düşünmezler mi? Çocuklara okutulacak kitaplarda, “*hile ve aldatma yoluyla sorunları çözme*” önerilen bir yaşam felsefesi olmamalıdır.

Keloğlan ile Anası adlı kitapta yer alan masallarda Keloğlan, sık sık hile yapar, satacağı tavuğun altın yumurtlayacağını söyler herkese. Bu yolla tavuğu satıp para kazanmak isteyen Keloğlan’ın avlamak istediği kişiler, hazıra konmak isteyen kişilerdir. Keloğlan masalda yer alan şu sözleriyle biraz da kendini tarif eder: “Bu dünyada hazıra konmak isteyen o kadar çok insan var ki” (Erdem, 1986: 37). Kolaylıkla yalan söyleyen Keloğlan, insanları kandırmaktan dolayı pişmanlık duymaz. Keloğlan hile yapıp yalan söylese de masallarda çocuklara doğru yolu gösterecek mesajları veren birileri vardır: “Yalanla kurulmuş pazarlığın ömrü kısadır” (Erdem, 1986: 44). Bazı masallarda kolayca kandırılan, saf bir tip olarak çizilen Keloğlan, bazı masallarda “*bir bilir bin söylerdi*” ifadesiyle övülmekte, onun kurnazlığı, fırsatçılığı, göz boyaması üzerinde durulmaktadır (Cengiz, 2000: 611). Keloğlan’ın çocuklar tarafından örnek alınan bir kahraman olması için olumlu özelliklerinin daha çok vurgulanması ve kişiliğinin masaldan masala değişiklik göstermemesi yerinde olacaktır.

“*Erler Karısına Koca Olmağa Giden Keloğlan*” adlı masalda, her gece kahveye giden ve bir köşeye büzülüp oturan Keloğlan anlatılır. Keloğlan yine annesiyle yaşamaktadır ve bir işi

yoktur. Erler karısına koca olmaya karar veren Keloğlan'ı annesi önce bu kararından vazgeçirmeye çalışsa da bunda başarısız olur ve Keloğlan'ı evden kovar: “Cehenneme kadar yolun var. Ben de senin gibi bir miskinden kurtulurum” (Boratav, 1969: 62). Annesinin rızasını almadan yola çıkan Keloğlan, hile ile Dev karısına yaklaşır, onun yemeklerini yer, masalın sonunda da Dev karısının kulaklarını kesip cebine koyar ve yaşadığı yere döner. Oysa Dev karısı onu çocuğu gibi görmüş, yedirip içirmiştir. Arkadaşları, Keloğlan'ın bu kahramanlığını alkışlar ve ona bahşiş verirler. Aldığı bahşişlerle zengin olan Keloğlan hem para hem “*itibar*”a kavuşur. Masalda Keloğlan para ve itibara kavuşmak için emek harcamamıştır. Üstelik kendisini evlat olarak kabullenen Dev karısını öldürmüştür. Masalda, Dev karısının böyle bir ölümü hak ettiğine dair bir ifade bulunmamaktadır. Keloğlan, kahvede kendisiyle dalga geçen arkadaşlarına “*kahramanlığını ispat*” için, kendisine iyi davranan Dev karısını öldürmüştür. Bu, çocuk açısından sakıncalı olabilecek bir mesajdır.

“*Keloğlan ile İhtiyar*” adlı masalda Keloğlan'a değirmeni, kabağı ve altın yumurtlayan tavuğu veren yaşlı adam ona güvenmez, çünkü Keloğlan daha önce yaşlı adama verdiği sözü tutmamıştır: “Pek güvenim yok ama demiş haydi öyle olsun” (Tezel, 2001: 254). Bu güvensizlik, Keloğlan'ın etrafına kötülük yapan biri olmasından çok, elindeki araçları dikkatli ve yerinde kullanıp kullanmayacağına dair çevresine verdiği güvenle bağlantılı olabilir.

“*Keloğlan'ın Ali Cengiz Oyunu*” adlı masalda Keloğlan, çeşitli hilelerle para kazanmak istemiştir. Bunu yaparken ona annesinin yardımcı olması dikkat çekicidir. Bu masalda annesinin Keloğlan'ın sözlerini tutmaması üzerinde durulmuştur. Keloğlan, yaptığı bir oyunla koça dönüşür ve annesinin onu on altına satmasını ama boynundaki ipi asla satmamasını, yoksa kendisini bir daha göremeyeceğini söyler. Buna rağmen annesi, ona yirmi lira veren adama Keloğlan'ı boynundaki iple beraber satar: “Kadın yirmi altını duyunca oğluna verdiği sözü unutmuş” (Tezel, 2001: 271). Annenin, oğlu söz konusu olduğunda bu kadar ciddi bir uyarıyı unutmaması ve çok para kazanma uğruna bunu yapması örnek bir davranış değildir.

“*Tilki ile Çimenci Padişahının Oğlu*” adlı masalda, iyilik gördüğü tilki ile çok yakın dost olan Keloğlan, ilk fırsatta onu gözden çıkarır. Keloğlan, kendisine iyilik eden tilkiyi öldürmek ister, ona yalan söyler. Sözünde durmama, yalan söyleme ve iyilik edene kötülük etme, olumsuz davranış örnekleridir. “Oduncu Keloğlan” masalında Keloğlan, gündeliklerinden arttırdığı para ile bir merkep alır. Tutumlu olma ve para biriktirme çocuklar için olumlu bir mesajdır. Keloğlan bu merkeple odunculuk yapacaktır ama ormana giderken dinlendiği bir değirmende uyuyakalır. Eve döndüğünde annesi odunları sorar o da rahatlıkla yalan söyler: “Anacığım, kestim, biriktirdim, yarın getireceğim” (Tezel, 2001: 275) der. Ertesi gün de ormana ulaşmadan yolda uyuyan Keloğlan yine annesine yalan söyler.

“Keloğlan’ın Tokmağı” masalında Keloğlan, çiftçilikle uğraşan rahat bir tiptir. Tarlaya ekeceği nohutları annesine kavurtur ve tarlaya ekmez, hepsini yer. Eve geldiğinde de nohutları ekip ekmediğini soran annesine rahatlıkla yalan söyler. Keloğlan’ın yalanı yalan doğurur ve nohutlar çıkmayınca annesine başka yalanlar söylemek zorunda kalır. Masalda hile yapıp yalan söyleyen Keloğlan, hiç hak etmediği hâlde ödüllendirilir. Dev, Keloğlan’a altın pisleyen bir eşek verir. Eşeğini oduncuya kaptıran Keloğlan’a dev, bu defa sihirli bir mendil verir. “*Açıl mendil açıl*” denince ortaya çeşitli yemeklerin geldiğini gören annesi, Keloğlan’a bundan sonra çalışmamasını öğütler. Komşuları yemeğe çağıran Keloğlan, mendilin komşularından biri tarafından çalınmasıyla tekrar deve gider. Dev’in verdiği sihirli tokmakla eşeğine ve mendiline kavuşan Keloğlan, mutlu bir hayat yaşar.

5. Büyük Sözü Dinlememe: Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren başta anne ve babaları olmak üzere, onları yönlendiren büyüklerinin uyarılarını dikkate alacak, önemseyecek şekilde eğitilmelidirler. “*Kül Kedisi*” adlı masalda Keloğlan bildiğini okuyan, büyüklerinin uyarılarını dikkate almayan bir tiptir. Masalın sonunda yaşadıklarından ders alır.

“*Keloğlan ile İhtiyar*” masalında, akşama kadar amelelik yapan Keloğlan, ani kararlar verir ve büyük sözü dinlememenin cezasını çeker. Keloğlan, ona yardım eden yaşlı adamın ve hayattaki tek büyüğü olan annesinin uyarılarını dikkate almaz. Yaşanan olumsuzluklardan ders almak önemlidir ama Keloğlan bunu yapmaz. Daha masalın başında değirmeni çalındığında annesinin ve yaşlı adamın sözünü dinlemediği için başına bunların geldiğini anlar ama sonra yine aynı hataları yapar. Çalışmayı çok sevmeyen Keloğlan’ın komşularına ziyafet vermesi çok güzel bir davranış olarak yorumlanabilir. Ancak Keloğlan’ın bu ziyafeti annesinin karşı çıkmasına rağmen ve komşulara sihirli değirmenin hünerini göstermek amacıyla vermiş olması eleştirilebilir. Annesi, yaşlı adamın verdiği bu değirmeni kimseye göstermemesini, ziyafete gerek olmadığını söylese de Keloğlan onu dinlemez. Komşulardan birinin değirmeni çalması ve komşularının Keloğlan’a yeterince güvenmemeleri düşündürücüdür: “Keloğlan bunu elinde tuttukça bize yapmadığını bırakmaz” (Tezel, 2001: 258). Komşuları, Keloğlan’ın sihirli kabağını, kendilerine zararlı olabileceği endişesiyle ırmağa atarlar. Oysa masal boyunca Keloğlan’ın onlara zarar verebilecek biri olduğuna dair bir şey anlatılmaz. İyi niyetine rağmen Keloğlanın çevresine güven vermemesi düşündürücüdür. Çalışmayı sevmeyen Keloğlan’ın büyük sözü dinlemediği için sonunda beş parasız ve çalışmak zorunda kalması çocuklara verilecek etkili bir derstir. Büyüklerin sözünü dinlemek çok önemlidir. Zira onlar yılların tecrübesiyle çocuklarına yol gösterirler. Keloğlan’ın annesi, değirmenin çalınabileceğini, bu nedenle onu saklaması gerektiğini söylemiştir ama Keloğlan bu uyarıyı dikkate almamıştır.

Keloğlan ile Anası adlı kitapta yer alan masallardan birinde Keloğlan söz dinlemeyen biri olarak tanıtılır: “Keloğlan demişler buna. Anlar mı sözden, bilir mi dirlik düzenlik nedir. İlle de dikine gidecek, burun doğrultusunda gidecek” (Erdem, 1986: 8). Kitapta yer alan masallardan birinde, tanıdığı biri Keloğlan’a, Gaffar Ağa’nın yanında iş bulur. Keloğlan, gün doğmadan tarlaya gidecek, gün batmadan ahıra girecek, çok çalışacak, az yiyecek, az uyuyacaktır: “Çok çalışacaksın yorulmayacaksın. Az yiyeceksin, acıkmayacaksın. Kızmaca gücenmece yok. Kim kime kızarıştan yılırsa ötekine on altın ödeyecek” (Erdem, 1986: 67). Gaffar Usta’nın yanında çalışmaya başlayan Keloğlan, söz dinlemez, Gaffar Usta’yı zarara uğratar. Keloğlan’ın söz dinlememesinden ve israfından bıkan Gaffar Ağa, altın verip onu işten atar. Söz dinlemeyen, verdiği sözde durmayan Keloğlan’ın her davranışı okuyucuya mesaj vermek için bir araçtır adeta: “İnsan insan olmalı, verdiği sözü mutlaka tutmalı” (Erdem, 1986: 15).

“*Eşek Kafası*” masalında, annesi ile fakir bir ömür süren Keloğlan’ın büyük sözü dinlememesi vurgulanır. Keloğlan, annesinin uyarılarını dikkate almaz, gittiği yerden annesini meraktan çatlatıncaya kadar gelmez. Plansız ve geniş zaman şuuruyla yaşayan Keloğlan, ormana odun toplamaya gider, çeşitli maceralar yaşar. Keloğlan, tesadüfler sonucunda bir heybe altın alır ve zengin olur.

“*Tık Sopam*” masalında, annesiyle fakir bir hayat yaşayan Keloğlan, her gün ormana oduna gider, odun taşır. Yorulup “of” çektiği anda birden ortaya çıkan Arap, ona sihirli bir kutu verir. Kutu sayesinde çok zengin sofralar donatan Keloğlan, annesinin itirazına rağmen ilk iş olarak padişahı yemeğe çağırır ve onun yanında sofrayı donatır. Padişah bu kutuyu çalar. Padişahın kutuyu çalması dikkat çekicidir. Arap’tan aldığı sihirli sopa ile padişahı döven Keloğlan, hem sihirli bir kutuya hem de anırdığında kuyruğunun altından altınlar döken bir eşeğe sahip olur. Keloğlan yine annesinin sözünü dinlememiş ve tesadüfler sonucu zengin olmuştur.

Birçok Türk masalında olduğu gibi Keloğlan masallarında da masal kahramanının babasının olmayışı dikkat çekicidir. Keloğlan masallarında babanın akıbetinden söz edilmemektedir. Baba öldü mü, askerde mi, savaşta mı, soruları cevapsız kalmaktadır. Babasız bir aile modeli çocuğu rahatsız eder; çocuk, masalda sorularının cevabını da bulmak ister (Kocadoru, 2000: 488). “*Keloğlan’ın Köseye Masalı*” başlıklı masalda, Keloğlan masallarında sık işlenmeyen “baba” modeli vardır. Babası son nefesinde Keloğlan’a köselerle iş yapmamasını söyler. Keloğlan, buğday öğütmek için değirmen ararken, rastladığı ilk iki değirmenci köse olduğu için kösenin değirmenine gitmez ama yorulunca, “*ne olursa olsun*” diyerek bu değirmene gider. Köse, hile ile Keloğlan’ın buğdayına el koymak ister ama Keloğlan

uyanık davranır, kösenin oyununa gelmez. Babasının sözünü dinlemediği için sorun yaşayan Keloğlan'ın, karşılaştığı sorunu uyanıklığı sayesinde kolayca çözmesi eleştirilebilir. Bu durumda, “büyüklerin sözünü dinlemeliyiz” mesajı da çocuklar tarafından tam olarak algılanmayabilir.

6. Tembellik: Masallar aracılığıyla çocuklara tembelliğin kötü bir alışkanlık olduğu ve çalışmanın insan için en değerli hazine olduğu anlatılmalıdır. Keloğlan bazı masalarda bir işle uğraşır ama masalların çoğunda tembel tembel yatan biri olarak çıkar karşımıza. “*Oduncu Keloğlan*” masasında ormandan odun kesmeye giden Keloğlan, uykuya yenik düşer. Daha sonraki gün uykuya direnen Keloğlan, ormana ulaştığında kavga eden bir aslan ve bir kaplan görür. Aslanın hayatını kurtaran Keloğlan'a, baba aslan sihirli bir kutu verir. Bu sihirli kutunun içindeki askerler onun her istediğini yapabilecek güce sahiptirler. Keloğlan, bu askerlere ormanda odun toplatır ve eve taşır. Keloğlan'ın askerleri bu odunlarla bir saray yaparlar ve Keloğlan ile annesi orada yaşamaya başlar. Ancak evlerine gelen yaşlı bir kadın kutuyu çalar ve ilk iş olarak sarayı yıktırır. Keloğlan, kedisi ve köpeği sayesinde kutuyu tekrar bulur ve evine bir daha misafir kabul etmemeye karar verir. Misafir kabul etmeme çocuğa uygun bir çıkarım olmayabilir. Bunun yerine, Keloğlan'ın daha dikkatli olması gerektiği üzerinde durulması uygun olacaktır.

“*Keloğlan Hindistan Yolunda*” masasında, kızını onun seçeceği biri ile evlendirmek isteyen padişah, kızının hem kel, hem de tembel Keloğlan'la evlenmek istemesine çok şaşırır. Bu tercihi sebebiyle kızına sinirlenen padişah, kızını evden kovar. Kız da Keloğlan'ın evine gider. Tembel tembel yatan Keloğlan, padişahın kızı evlerine gelse de oralı olmaz. Keloğlan'ın karısı bir süre Keloğlan'ın yola gelmesini bekler ancak dayanamaz ve onu tarlaya buğday biçmeye gönderir. Bir müddet çalıştıktan sonra eve dönen Keloğlan, getirdiği parayı az bulan karısı tarafından eve alınmaz ve işe gönderilir. Bir miktar para kazanıp eve dönen Keloğlan, karısı tarafından tekrar işe gönderilir. İşe giderken yolda bir tüccarla tanışan Keloğlan, daha fazla para kazanmak için bu tüccarla Hindistan'a gidecektir. Hanımı ve annesi ile vedalaşan Keloğlan yola çıkar. Masalda Keloğlan zorunlu da olsa tüccara yalan söylemektedir: “Ertesi sabah Keloğlan yalandan hastalanıp köyde kalmış” (Tezel, 2001: 284). Masalda, çalışma ve emek sarf etme üzerinde durulmaz. Hindistan'a gidip çalışmak isteyen Keloğlan, padişahın veziri olarak yine eski tembel hayatına döner.

“*Tembel Keloğlan*” masasında Keloğlan, “*başı kel, gözü çapaklı, fakir bir çocuk*” olarak tanımlanır. Babasını kaybeden Keloğlan, annesi ile birlikte yaşar. Baba yadigarı kılıcı olarak dağlara çıkan ve devler diyarına varan Keloğlan orada da tembelliğini gösterir ve çimlerin üzerinde uyuyakalır. Devlere kendini Ahmet Ağa olarak tanıtan ve kahramanlık masalları

uyduran Keloğlan, devler tarafından ağırlanır. Devler arasında kılıcı ile gereksiz bir korku salan Keloğlan, onlardan aldığı altınlarla hayatını devam ettirir. Evine bolca altınla dönen Keloğlan'a, annesi bu altınları nasıl kazandığını sormaz. Birlikte mutlu bir hayat yaşarlar.

Keloğlan ile Anası adlı kitapta, genellikle Keloğlan'ın tembelliği üzerinde durulur. Tembel Keloğlan'ın her şeye rağmen mutlu olduğu ve sorunların üstesinden bir şekilde geldiği vurgulanır. Keloğlan o kadar tembeldir ki yiyecekleri bile kolay yenilme özelliğini hesap ederek tercih eder. Çöpünü çıkarmak gerektiği için üzüm almaz, soyması zor diye portakal istemez, yemesi kolay olduğu için kırık leblebi ister. Keloğlanın en zor anlarında yanında olan annesi de Keloğlan'ın tembelliğinden şikâyetçidir: “Seni ne mi sanıyorum? Tembelin biri sanıyorum. Sanıyorum değil, tembelin ta kendisisin. Vardan anlamazsın, yoktan anlamazsın... Boş sözle karın doymaz, çalışmazsan kimse cebine para koymaz” (Erdem, 1986: 11). Arkadaşı Ali, Keloğlana çok yatmamasını, yatmakla karın doymayacağını söyler ve elindeki armudu yemesini önerir. Keloğlan, armutta kurt olduğunu, ayvanın sert olduğunu, üzümün çöpünü ayıklaması zor olduğu için yemediğini söyler. Masalda Keloğlan, karnını doyuramayacak kadar tembel biri olarak anlatılır. Keloğlan'ın arkadaşı Ali, Keloğlan'ı çalışmaya teşvik eder ve çalışmayı öğütler hep: “Bilmediklerimiz bildiklerimizden çok. Okumalı öğrenmeli, gezmeli öğrenmeli. Uyumakla bir şey öğrenilmez Keloğlan. Aklını başına devşir. Çalışacaksın, okuyacaksın, öğreneceksin” (Erdem, 1986: 32). Keloğlan, ara sıra başta annesi olmak üzere herkesin çalışmaya dair öğütlerini hatırlasa da tembelliğe devam eder. Ali, yorulmak bilmeyen, canlı, dinamik bir genç iken, Keloğlan sık yorulan, dinlenme ihtiyacı hisseden biridir.

Annesine göre Keloğlan, “*canı sıkılınca oturan, uykusu gelince uyuyan, sokaklarda türkü söyleyerek dolaşan avare biri*”dir. Çocuğunun zor durumunda yanında olan, onu koruyan ve kollayan anne, yeri geldiğinde oğluna kızmakta, beddua etmekte, ona “*tembel oğlum*” diye seslenmektedir. Annesi, günlerce uyuyan Keloğlan'ı uyandırmak için büyük çaba sarf eder: “Keloğlan keleş oğlan, gözleri güleç oğlan. Uyan da kendine gel. Hazıra dağlar dayanmaz, dayanmadı. Elde avuçta ne varsa uçtu gitti. Kilerdeki unumuz da bitti. Kuru yavan acı soğan da bulamaz olduk. Uyku insana öğün olmaz, karın doyurmaz. Silkinip kalk ayağa!” (Erdem, 1986: 62) Annesi, ona helal kazancın ve çalışkanlığın önemini anlatır. Bir evladın annesinin öğüdünü dinlemesi gerektiğini vurgular, çalışmasına asla hile karıştırmamasını önerir: “İşine hile katan, biri beşe satan, akşama kadar yatan sürünür sonunda” (Erdem, 1986: 63). Keloğlan'a helal kazancın önemini anlatan annesi, oğlunun getirdiği yiyecekleri nereden bulduğunu hiç sormaz, afiyetle yer. Çalışkanlığı konusunda çocuğuna güvenmeyen bir annenin onun kazancını sorgulaması daha uygun olacaktır.

“*Kül Kedisi*” isimli masalda Keloğlan, ocağın başında tembel tembel oturur: “Ellerini sıcaktan soğuğa vurmuyor, kel başını kaşıyıp duruyor” (Güney, 1948: 49). Keloğlan’ın annesi ölen kocasının çalışkanlığını Keloğlan’a örnek göstermek ister: “Ey oğlum, a keleş oğlum, bu tembellik sana kimden bulaştı böyle? Baban rahmetli ekmeğini taştan çıkarırdı” (Güney, 1948: 50). Keloğlan’ın tembelliğinden sızlanan, ocak başından kalkmadığı için oğluna “*külkedisi*” diyen ve artık el kapısında çalışacak gücü kalmayan annesi onun çalışmasını ister.

“*Keloğlan ile İhtiyar*” adlı masalda söylediği sözler, Keloğlan’ın tembelliğini ve hazırcılığını ortaya koyar: “Tavuk altın yumurtlarken gidip amelelik yapılır mı? Hem anasına tavuğu verip de ne olacak? Tavuğu yumurtlatır, altınlarla her gün evin yiyeceğini alıp getirir, olur biter...” (Tezel, 2001: 259). Çocuklara, çalışmadan para kazanmanın doğru olmadığı mutlaka anlatılmalıdır. Masalda bu önemli mesaj, yaşlı adamın ağzından verilmektedir: “*Yaşamak için çalışacaksın. Daha iyi yaşamak istersen, daha çok çalışacaksın... Sen de sözümü tutup çalışırsan kazanırsın*” (Tezel, 2001: 250). Bu mesaj sadece masalın ortalarında verilse de, asıl ve sürekli kazancın çalışarak elde edilebileceği çocuğa sıklıkla vurgulanmalıdır.

“*Keloğlan’ın Köseye Masalı*” başlıklı masalda, Keloğlan’ın tembelliği yüzünden başına gelenler ibret vericidir. Un öğütmek için değirmen arayan Tembel Keloğlan, iki değirmenci dolaştıktan sonra yorulur ve babasının “*sakin köselerle iş yapma*” uyarısına rağmen, köse değirmenciye gider. Hâlbuki biraz ilerideki değirmencinin köse olmadığı vurgulanır masalda. Büyüklerin uyarılarını göz ardı etmenin ve bu kadar ileri safhada bir tembelliğin kötü sonuçları çocuklar açısından yorumlanabilir ibret verici derslere ulaşılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Masallarda genelde hazırcı bir tip olarak çizilen Keloğlan, verdiği sözde durmaz, yalan söyler, iyilik gördüğü kişiye kötülük yapar. Buna rağmen Keloğlan âdeta ödüllendirilir ve karşısına onun hayatını kolaylaştıran biri çıkar hep.

Keloğlan, hataları üzerinde çok fazla durmayan, anlık yaşayan bir tiptir. Keloğlan’ın yaptığı hatalardan ders alıp kötülüklerden pişmanlık duyduğuna dair ifadelere çok az masalda rastlanır. Sık hata yapması biraz da bu yuzdendir. Keloğlan hile yapıp yalan söylese de, masallarda çocuklara doğru yolu gösterecek mesajları veren birilerinin bulunması olumludur. Hile ve aldatma ile sorun çözme ve başarıya ulaşma, çocuklara önerilen bir yaşam felsefesi olmamalıdır.

Keloğlan, genelde hakkını sonuna dek arayan, bu uğurda tehlikeleri göze alan cesur bir tiptir. Bazı masallarda karşılıksız iyilik yapan, tok gözlü biri olarak çizilen Keloğlan, bazı masallarda ise her söze inanan, ilk kez karşılaştığı kişiye bile güvenen biri olarak çıkar

karşımıza. Keloğlan tiplerinde doğru-yanlış, iyi-kötü, haklı-haksız kavramları birbirine karışmakta, kurnazlık ve hile ile insanları kandırma “aklını kullanma” ya da “akıllılık” olarak değerlendirilmektedir. Böylesine tanınmış bir masal kahramanının kişilik özelliklerinin çocukları etkileyecek şekilde olumlu ve net çizilmesi çocukların gelişimi açısından faydalı olacaktır. Masallarda Keloğlan’ın annesinin de sabit bir karakteri bulunmamaktadır. Bazı masallarda annesi ona helal kazancın ve çalışkanlığın önemini anlatır. Büyük sözü dinlemenin önemini vurgular, çalışmasına asla hile karıştırmamasını öğütler. Bazı masallarda ise annesi Keloğlan’ın davranışlarını hiç sorgulamaz ve onu yönlendirmez. Evine bolca altınla dönen Keloğlan’a annesi bu altınları nasıl kazandığını sormaz. Masalların çoğu, nereden geldiği bilinmeyen hazine ile birlikte, “yemiş, içmiş, mutlu yaşamış” ifadeleriyle bitmektedir. Keloğlan masallarında genellikle sonuçta kazanılan başarı önemlidir ve bu başarının nasıl elde edildiği üzerinde sorgulama yapılmaz. Oysa çocuklara olumlu davranış kazandırmada sonuç kadar, sonuca ulaşma yöntemleri de anlatılmalıdır.

Bazı Keloğlan masallarına çizilen Keloğlan tiplmesi, aslında saf gibi görünen fakat insanlara pek çok ders veren tutum ve davranışlar içinde bulunur. Bilmiyormuş gibi görünerek çok önemli öğütler verir. Keloğlan masallarından seçilecek eğitici ve öğüt verici metinler yeniden düzenlenerek çocuk edebiyatı malzemesi olarak kullanılabilir. Bu masallar, çocuklara okutulmadan önce eğitsel açıdan yeniden gözden geçirilmeli ve çocukların düzeyine uyarlanmalıdır.

Kaynaklar

- ALANGU, T. (1968). Keloğlan Masalları. *Türk Dili Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, 207.
- ASLAN, E. (2008). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- BORATAV, P. N. (1969). *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- BORATAV, P. N. (1991). *Folklor ve Edebiyat 2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- CENGİZ, G. (2000). Çocuk Edebiyatında Tipler ve Kavramlar. *I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayınları.
- ÇAKMAK GÜLEÇ, H. ve GEÇGEL, H. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- ERDEM, K. A. (1986). *Keloğlan ile Anası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- GÖKALP, Z. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı- I, Şiirler ve Halk Masalları*. Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÜLERYÜZ, H. (2006). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- GÜNEY, E. C. (1948). *En Güzel Türk Masalları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- HELİMOĞLU YAVUZ, M. (2002). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- KOCADORU, Y. (2000). Günümüzde Yazılan Türk Masallarında Eksik Öğreticilik Boyutu. *I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayınları.
- OĞUZKAN, F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- SAKAOĞLU, S. (1999). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- SEVER, S. (2007). Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır? *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- SINAR ÇILGIN, A. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- ŞİMŞEK, T. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Rengârenk Yayınları.
- TEZEL, N. (1968). Türk Halk Edebiyatında Masal. *Türk Dili Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, 207.
- TEZEL, N. (2001). *Türk Masalları 2*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- YALÇIN, A. ve Gıyasettin Aytaş. (2003). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.